

ลำดับสมัยย่อยของวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ศึกษาเบื้องต้นจากรูปทรงเครื่องมือเหล็ก

ทนางศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล

ความนำ

แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ต.ห้วยขุนราม อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี เป็นแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในช่วงที่มนุษย์รู้จักการใช้ประโยชน์จากโลหะแล้ว พื้นที่แหล่งมีลักษณะเป็นเนินดิน ตั้งอยู่ในเขตที่สูงตอนกลางของประเทศไทย บริเวณแนวขอบของเทือกเขาที่แบ่งระหว่างที่ราบภาคกลางกับที่ราบสูงโคราช และจัดเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มแม่น้ำป่าสัก

การขุดค้นแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ.2543-2550 พบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก โดยเฉพาะหลักฐานเกี่ยวกับการฝังศพและการอยู่อาศัยเป็นชุมชนถาวร จากการกำหนดอายุด้วยวิธี AMS (สุรพล นาคะพินธุ 2546) และกำหนดอายุเชิงเทียบ (Relative Date) จากโบราณวัตถุประเภทดินเผา (Diagnostic Finds) พบว่าคนก่อนประวัติศาสตร์เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณนี้เมื่อราว 3,500-1,500 ปีมาแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 สมัยใหญ่ๆ (สุรพล นาคะพินธุ 2548 : 33) คือ

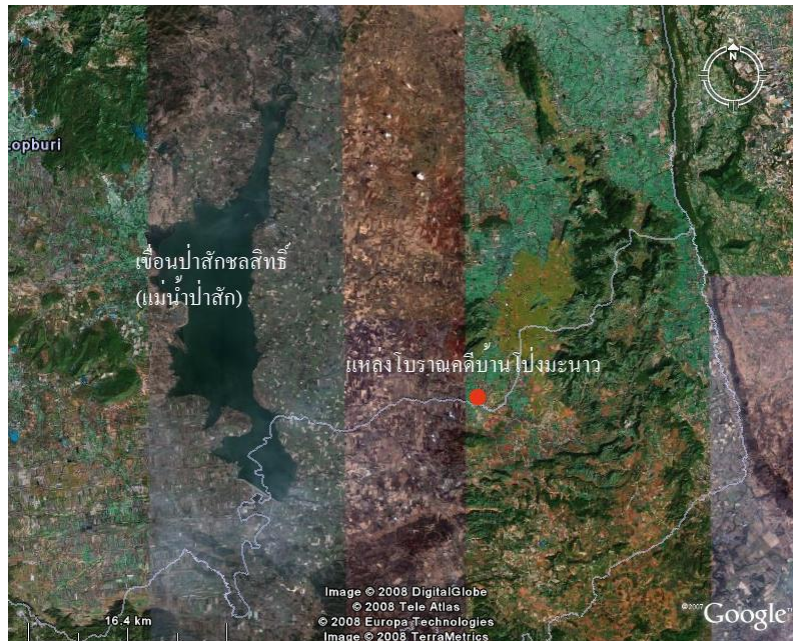
สมัยที่ 1 – ช่วง 3,500-3,000 ปีมาแล้ว เป็นชุมชนขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก โบราณวัตถุที่อยู่ในช่วงเวลานี้ ได้แก่ ขวานหินขัด เครื่องประดับจากหินอ่อนสีขาว และเครื่องประดับจากเปลือกหอยทะเล

สมัยที่ 2 – ช่วง 2,800-1,500 ปีมาแล้ว เป็นชุมชนถาวรขนาดใหญ่ มีประชากรหนาแน่น และมีการจัดระเบียบการใช้พื้นที่ภายในชุมชน ซึ่งอาจมีนัยแสดงถึงการจัดระเบียบทางสังคม นอกจากนี้ยังมีประเพณีการฝังศพที่เป็นแบบแผน ทั้งการฝังศพแบบนอนหงายเหยียดขาในพื้นดินที่สุสาน และการฝังศพในภาชนะดินเผาในพื้นที่อยู่อาศัย หลักฐานทางโบราณคดีในสมัยนี้ เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา เครื่องประดับทำจากแก้วและหินกึ่งอัญมณี แวดินเผา ลูกกระสุนดินเผา เครื่องประดับทำจากสำริด เครื่องมือเหล็ก และแม่พิมพ์ดินเผาสำหรับหล่อหัวลูกศรโลหะ

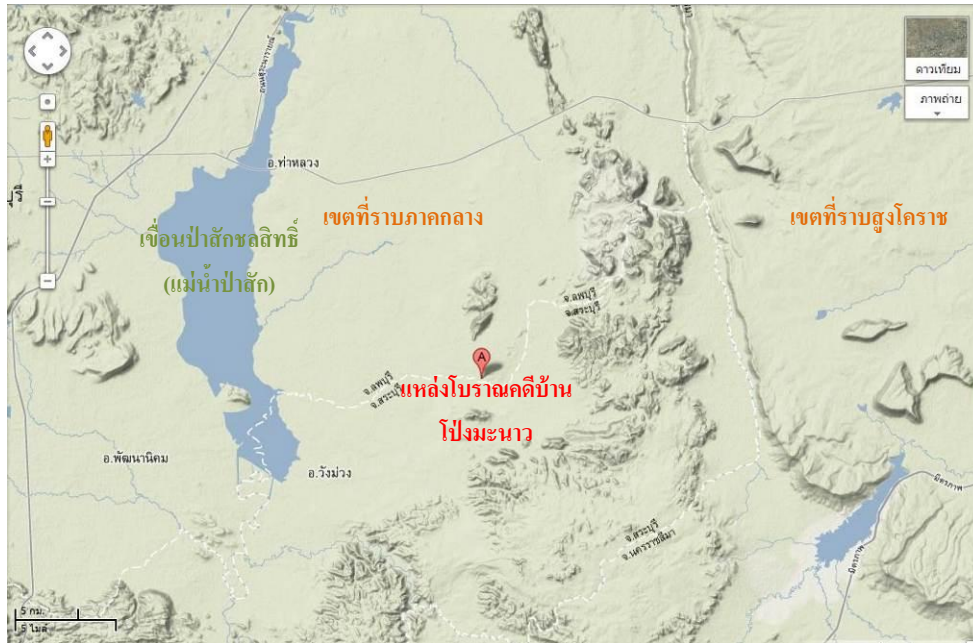
หลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวได้รับการศึกษาวิเคราะห์มาแล้ว เช่น ภาชนะดินเผา (ชนาธิป ไชยานุกิจ 2544 ; กรรณิการ์ เปรมใจ 2545 ; หฤทัย อรุณสวัสดิ์ฤกษ์ 2548) เครื่องประดับต่างๆ (พันธุ์ทิพย์ ชีระเนตร 2544 ; จตุพร มะโน 2545 ; วรพจน์ หิรัญยุดติกุล 2546 ; นิรดา ตันติเสรี 2546 ; บัณฑิต สมประสงค์ และคณะ 2546 ; บุศรา เขมาภิรักษ์ 2548 ; จุฑารัตน์ วงศ์แสงทิพย์ 2548 ; ผุสดี รอดเจริญ 2548 ; ัญญา ชื่นวัฒนา 2549) เครื่องมือโลหะ (สิทธิศักดิ์ ปิ่นแก้ว 2544 ; ภาวิณี รัตนเสรีสุข 2545 ; สุรเดช ก้อนทอง 2545 ; ปริฉัตร แสงศิริกุลชัย 2546 ; กิตติพงษ์ ฉาวรวงศ์ 2548 ; กิรี เวณันท์ 2548 ; อุบลรัตน์ มากไมตรี 2548) กระดูกมนุษย์ (บุรินทร์ ชวลิตาภา 2544 ; ทนางศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล 2545 ; 2552) กระดูกสัตว์ (สารัท ชลอสันติสกุล 2546 ; ัญฐพร วสินยนต์ 2548 ; บริสุทธิ์ บริพันธ์ 2549) ประเพณีการฝังศพ (ประภาพรธรรม ชื่นแขก 2546 ; ศศิธร ไตวินัส 2548) และ การใช้พื้นที่ภายในชุมชน (สุรพล นาคะพินธุ 2548 : 20)

ผลการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีข้างต้น สามารถนำไปแปลความถึงชีวิตมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านโป่งมะนาวได้ทั้งลักษณะทางกายภาพของคน เทคโนโลยี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมบางประการ และสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามแม้จะมีการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีหลากหลายประเภท แต่ยังคงการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตทางวัฒนธรรมตลอดช่วงเวลา 2,000 ปี ของการดำรงอยู่ของชุมชนโบราณแห่งนี้

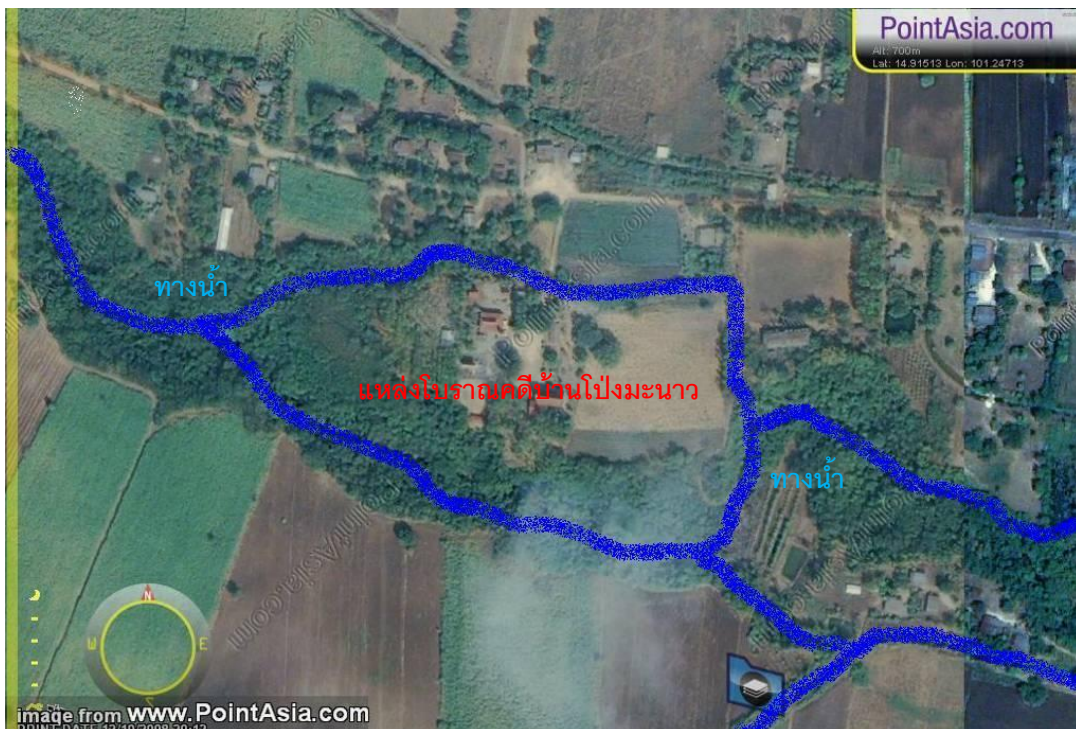
การศึกษาค้างนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทดลองใช้คุณลักษณะด้านรูปทรง (Formal Attribute) ของเครื่องมือเหล็ก เป็นตัวแปรในการทดสอบเบื้องต้นว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาหรือไม่ ถ้าหากมีก็สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความนิยมด้านรูปทรงของเครื่องมือเหล็ก ซึ่งเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังอาจเป็นประโยชน์ต่อการแบ่งสมัยย่อยวัฒนธรรมของคนก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่บ้านโป่งมะนาวได้อีกด้วย

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว
ตั้งอยู่ระหว่างที่ราบภาคกลาง (ทางทิศตะวันตก) และที่ราบสูงโคราช (ทางทิศตะวันออก)
ที่มา: *Huai Khun Ram* [Online]. Accessed 12 October 2008. Available from
<http://earth.google.com>

แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศบริเวณ โดยรอบแหล่งแหล่ง โบราณคดีบ้านโป่งมะนาว
 ที่มา: วัดโป่งมะนาว [Online]. Accessed 8 May 2012. Available from
<http://maps.google.co.th>

เนินดินแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว มีลำห้วยล้อมรอบ
 ที่มา: วัดโป่งมะนาว [Online]. Accessed 12 October 2008. Available from
http://web.pointasia.com/th/webmap_index.aspx

ตัวอย่างหลุมฝังศพยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่ง โบราณคดีบ้านโป่งมะนาว
 ที่มา: สุรพล นาคะพินธุ, แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม
 จังหวัดลพบุรี (ลพบุรี: คณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี, 2548), 14, 22.

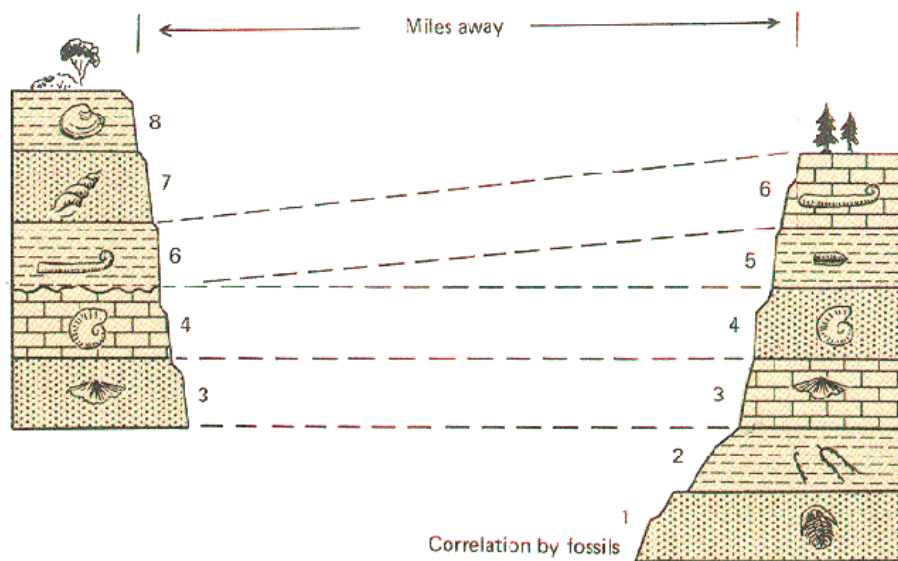

ตัวอย่าง โบราณวัตถุที่พบจากแหล่ง โบราณคดีบ้านโป่งมะนาว
 ที่มา: สุรพล นาคะพินธุ, แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม
 จังหวัดลพบุรี (ลพบุรี: คณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี, 2548), 35-36.

กรอบแนวคิด วิธีการศึกษา และ วัสดุที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดสำคัญของการศึกษาครั้งนี้ คือการใช้กฎที่ประยุกต์มาจากการศึกษาทางธรณีวิทยา 2 กฎ ได้แก่ กฎของชั้นหลักฐาน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะ และ กฎของการทับถมเป็นลำดับชั้น

กฎของชั้นหลักฐานโดยพิจารณาจากคุณลักษณะ (Law of Strata Identified by Contents and Law of Association) เป็นกฎที่ประยุกต์มาจากกฎการต่อเนื่องของบรรพชีวิน (Law of Faunal Succession) หรือกฎของชั้นทับถมโดยพิจารณาจากซากบรรพชีวิน (Law of Strata Identified by Fossils) ของ William Smith (Harris 1978) โดยมีคำอธิบายว่า คุณลักษณะของหลักฐานที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาก ย่อมอยู่ในชั้นหินหรือชั้นดินเดียวกัน นั่นคืออยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกันนั่นเอง การศึกษาในครั้งนี้คุณลักษณะดังกล่าวก็คือรูปร่างของเครื่องมือเหล็ก กล่าวคือ หากเครื่องมือเหล็กมีรูปร่างเหมือนกัน ก็น่าจะอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือมีอายุใกล้เคียงกัน

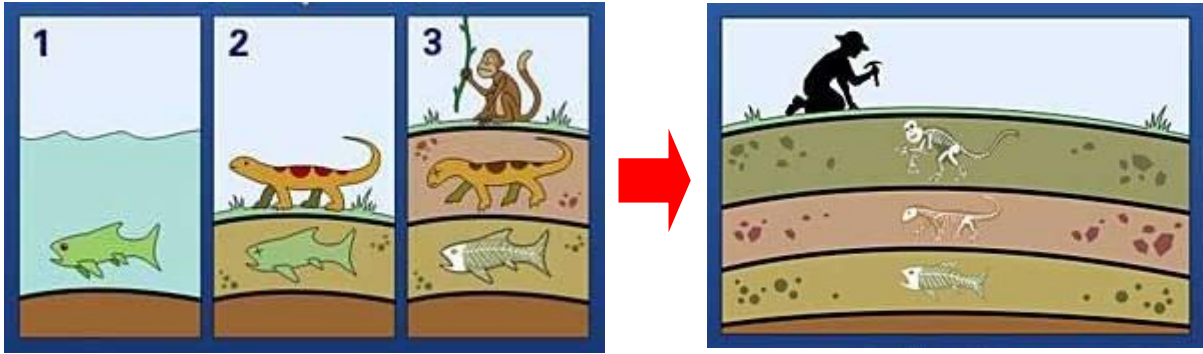
Law of Faunal Succession

ชั้นหินหรือชั้นดินที่พบฟอสซิลชนิดเดียวกัน ย่อมอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน

ที่มา : [The Principles of Faunal Succession](http://www.uvm.edu/perkins/evolution/qanda/?Page=time/faunal.html&SM=time/timemenu.html) [Online]. Accessed 12 April 2012.

Available from <http://www.uvm.edu/perkins/evolution/qanda/?Page=time/faunal.html&SM=time/timemenu.html>

กฎของการทับถมเป็นลำดับชั้น หรือกฎการวางซ้อน (Law of Superposition) ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดย Nicolas Steno นักวิทยาศาสตร์ชาวเดนมาร์ก โดยมีคำอธิบายว่า ชั้นหินหรือชั้นดินชุดหนึ่งที่วางตัวอยู่ด้านบนย่อมเกิดทีหลังหรือมีอายุอ่อนกว่าชั้นหินหรือชั้นดินที่วางอยู่ด้านล่าง หากชั้นหินและดินไม่มีการพลิกกลับ (Overturned) ทั้งนี้อาจจะเปรียบกฎดังกล่าวเป็นการวางหนังสือหลายๆเล่มซ้อนกัน เล่มแรกที่วางย่อมแสดงถึงเหตุการณ์ที่เกิดก่อนเล่มสุดท้ายหรือเล่มหลังๆที่วางซ้อนกันไว้ (ปัญญา จารุศิริ 2545 : 106-107 ; Harris 1978) การศึกษาในครั้งนี้จะใช้กฎของการทับถมเป็นลำดับชั้นพิจารณาการซ้อนทับกันของหลุมฝังศพที่พบเครื่องมือเหล็กแต่ละแบบ และจากกฎข้อนี้ยังทำให้ได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า เครื่องมือเหล็กที่พบในหลุมฝังศพเดียวกัน ย่อมมีอายุเท่ากัน และเครื่องมือเหล็กที่พบในชั้นดินเดียวกัน ย่อมมีอายุเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน (หากไม่มีการรบกวนชั้นดิน)

การก่อตัวของชั้นทับถม

ชั้นดินล่างสุดย่อมเก่ากว่าชั้นดินด้านบน

ที่มา : *Rock Layers : Timeline of Life on Earth* [Online]. Accessed 12 April 2012.

Available from <http://www.prehistoricplanet.com/news/index.php?id=48>

หลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวที่เลือกมาศึกษา ได้แก่เครื่องมือเหล็กจำนวน 19 ชิ้น ที่ขุดค้นโดยบุคลากรของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร แบ่งเป็นเครื่องมือเหล็กที่ได้จากหลุมขุดค้นที่ 1 และ 3 ระหว่าง พ.ศ.2543-2546 จำนวน 13 ชิ้น (ศึกษาโดยประภาพรรณ ชื่นแวง 2546) และเครื่องมือเหล็กจากหลุมฝังศพหมายเลข 1 หลุมขุดค้นที่ 11 เมื่อปี พ.ศ.2549 จำนวน 6 ชิ้น

เครื่องมือเหล็กทั้ง 19 ชิ้นได้รับการจัดแบ่งรูปทรงออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามลักษณะการเข้าด้าม คือ (1) เครื่องมือเหล็กแบบมีบ้อง (2) เครื่องมือเหล็กแบบมีก้าน และ (3) เครื่องมือเหล็กแบบมีช่องเข้าด้าม จากนั้นในแต่ละกลุ่มใหญ่ จะจัดแบ่งต่อไปตามรูปทรงของเครื่องมือเหล็ก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เครื่องมือเหล็กรูปแบบต่างๆที่พบในหลุมฝังศพคนก่อนประวัติศาสตร์ในหลุมขุดค้นที่ 1, 3 และ 11

หลุมขุดค้นที่	หลุมฝังศพที่ (B#)	เครื่องมือเหล็กแบบมีบ้อง						เครื่องมือเหล็กแบบมีก้าน						เครื่องมือเหล็กแบบมีช่องเข้าด้าม			
SQ1	2				/					/							
	4			/					/	/							
	8	/	/														
	11					/		/		/							
SQ3	3														/		
	6B									/							
	16																/
SQ11	1					/				/	/	/	/	/	/	/	/

/ คือ เครื่องมือเหล็กที่พบในแต่ละหลุมฝังศพแต่ละหลุม

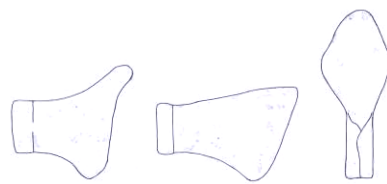
เหตุที่เลือกใช้เครื่องมือเหล็กเป็น โบราณวัตถุในการทดลองศึกษา เพราะเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่พบค่อนข้างมากและมีรูปแบบที่หลากหลาย นอกจากนั้นเครื่องมือเหล็กที่ได้จากการขุดค้นส่วนใหญ่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ไม่แตกหักเสียหายหรือผุกร่อนมากนักเมื่อเทียบกับ โบราณวัตถุอื่นๆ ดังนั้นจึงสามารถนำมาศึกษาได้ทันทีโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการซ่อมแซมหรืออนุรักษ์ก่อน

สมมติฐานของการศึกษา

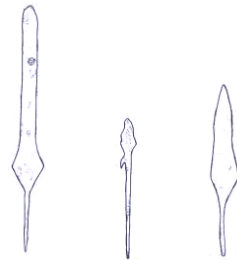
สมมติฐานของการศึกษาคือ เครื่องมือเหล็กมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงไปตามกาลเวลาและการคลี่คลายทางวัฒนธรรม ทำให้สามารถใช้เครื่องมือเหล็กเป็นโบราณวัตถุประเภทเด่น (Diagnostic Artifacts) สำหรับพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ และสามารถนำไปจัดแบ่งสมัยย่อยของวัฒนธรรมต่อไปได้

หลุมฝังศพหมายเลข 1
หลุมขุดค้นที่ 11

เครื่องมือเหล็กที่วางอยู่นอกของ โครงกระดูก
ในหลุมฝังศพหมายเลข 1 หลุมขุดค้นที่ 11

เครื่องมือเหล็กที่วางอยู่บริเวณปลายขา
ของ โครงกระดูก ในหลุมฝังศพหมายเลข 1
หลุมขุดค้นที่ 11

ผลการศึกษา

เครื่องมือเหล็กทั้ง 19 ชิ้น สามารถจัดแบ่งตามรูปทรงออกได้เป็น 16 แบบย่อย (ใน 3 กลุ่มใหญ่) แบ่งเป็น เครื่องมือเหล็กแบบมีป้อง 6 แบบ เครื่องมือเหล็กแบบมีก้น 7 แบบ และเครื่องมือเหล็กแบบมีช่องเข้าด้าม 3 แบบ ดังตารางที่ 2

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่าเครื่องมือเหล็กอยู่ 2 แบบ ที่พบในหลุมฝังศพมากกว่า 1 หลุม คือ เครื่องมือเหล็กแบบมีก้นแบบที่ 4 (พบในหลุมฝังศพหมายเลข 2 หลุมฝังศพหมายเลข 11 หลุมขุดค้นที่ 1 และหลุมฝังศพหมายเลข 6B หลุมขุดค้นที่ 3) และเครื่องมือเหล็กแบบมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2 (พบในหลุมฝังศพหมายเลข 3 หลุมขุดค้นที่ 3 และหลุมฝังศพหมายเลข 1 หลุมขุดค้นที่ 11)

ตารางที่ 2 เครื่องมือเหล็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 16 แบบย่อย (ใน 3 กลุ่มใหญ่)

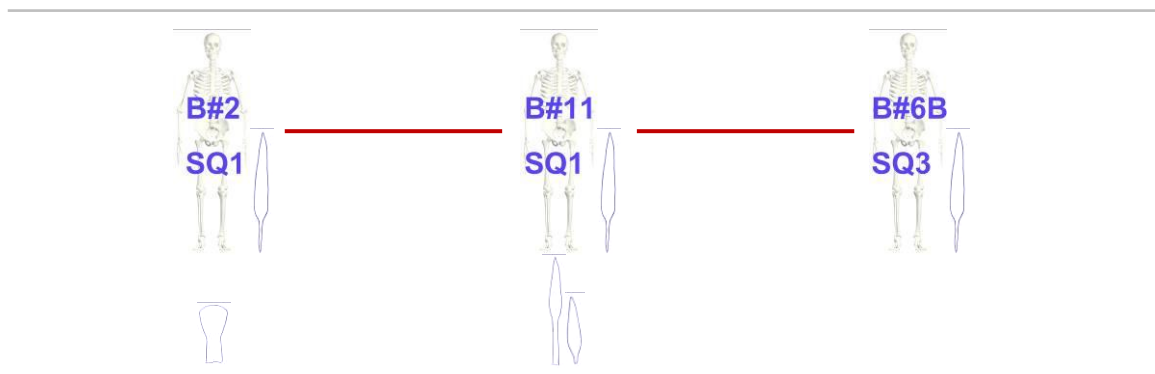
กลุ่มชุดค้นที่	หลุมฝังศพที่ (B#)	เครื่องมือเหล็กแบบมีบ้อง						เครื่องมือเหล็กแบบมีก้าน							เครื่องมือเหล็กแบบมีช่องเข้าด้าม			
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(1)	(2)	(3)	
SQ1	2				/						/							
	4			/					/	/								
	8	/	/															
	11					/		/			/							
SQ3	3										/					/		
	6B									/								
	16																/	
SQ11	1					/					/	/	/	/	/	/	/	

/ คือ เครื่องมือเหล็กที่พบในแต่ละหลุมฝังศพแต่ละหลุม

เมื่อนำคุณลักษณะด้านรูปทรงที่เหมือนกันดังกล่าวมาพิจารณาร่วมกับ กฎของชั้นหลักฐาน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะ และ กฎของการทับถมเป็นลำดับชั้น พบว่า

- หลุมฝังศพหมายเลข 2 และ 11 ของหลุมชุดค้นที่ 1 กับหลุมฝังศพหมายเลข 6B หลุมชุดค้นที่ 3 น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เพราะพบเครื่องมือเหล็กที่มีรูปทรงเหมือนกัน คือเครื่องมือเหล็กมีก้านแบบที่ 4 (ตามกฎของชั้นหลักฐาน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะ)

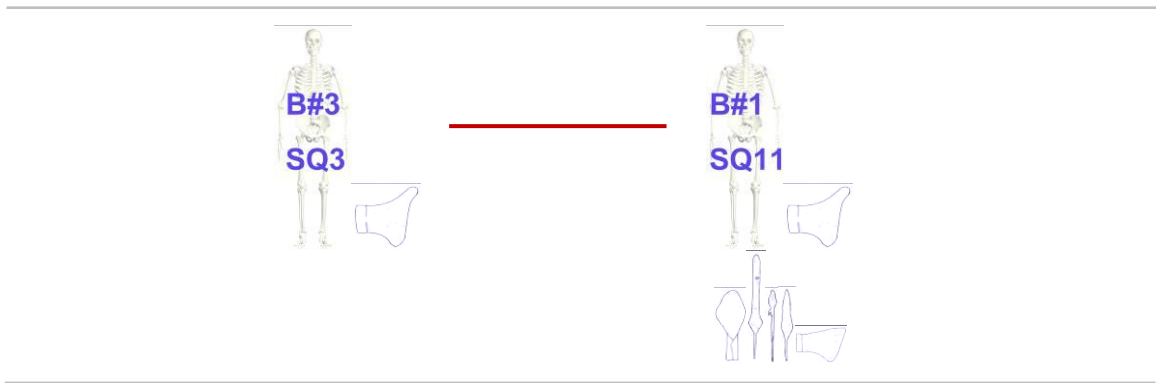
- เครื่องมือเหล็กมีก้านแบบที่ 4 อยู่ในสมัยเดียวกับเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 5 และเครื่องมือเหล็กมีก้านแบบที่ 1 เนื่องจากพบอยู่ในหลุมฝังศพเดียวกัน (ตามกฎของการทับถมเป็นลำดับชั้น)

- หลุมฝังศพหมายเลข 3 หลุมขุดค้นที่ 3 และหลุมฝังศพหมายเลข 1 หลุมขุดค้นที่ 11 น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เนื่องจากพบเครื่องมือเหล็กที่มีรูปร่างเหมือนกัน คือเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2 (ตามกฎหมายของชั้นหลักฐาน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะ)

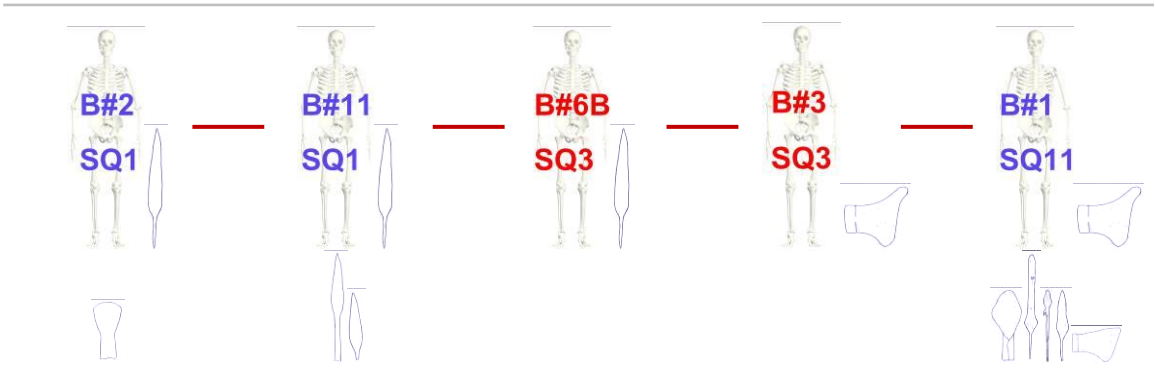
- เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2 อยู่ในสมัยเดียวกับเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 7 และเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 1 เนื่องจากพบอยู่ในหลุมฝังศพเดียวกัน (ตามกฎหมายของการทับถมเป็นลำดับชั้น)

เมื่อนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษาร่วมกับผลการศึกษาของประภาพรณ ชื่นแจก (2546) เกี่ยวกับลำดับการฝังศพของหลุมฝังศพภายในแต่ละหลุมขุดค้น โดยใช้กฎของการทับถมเป็นลำดับชั้น พบว่า

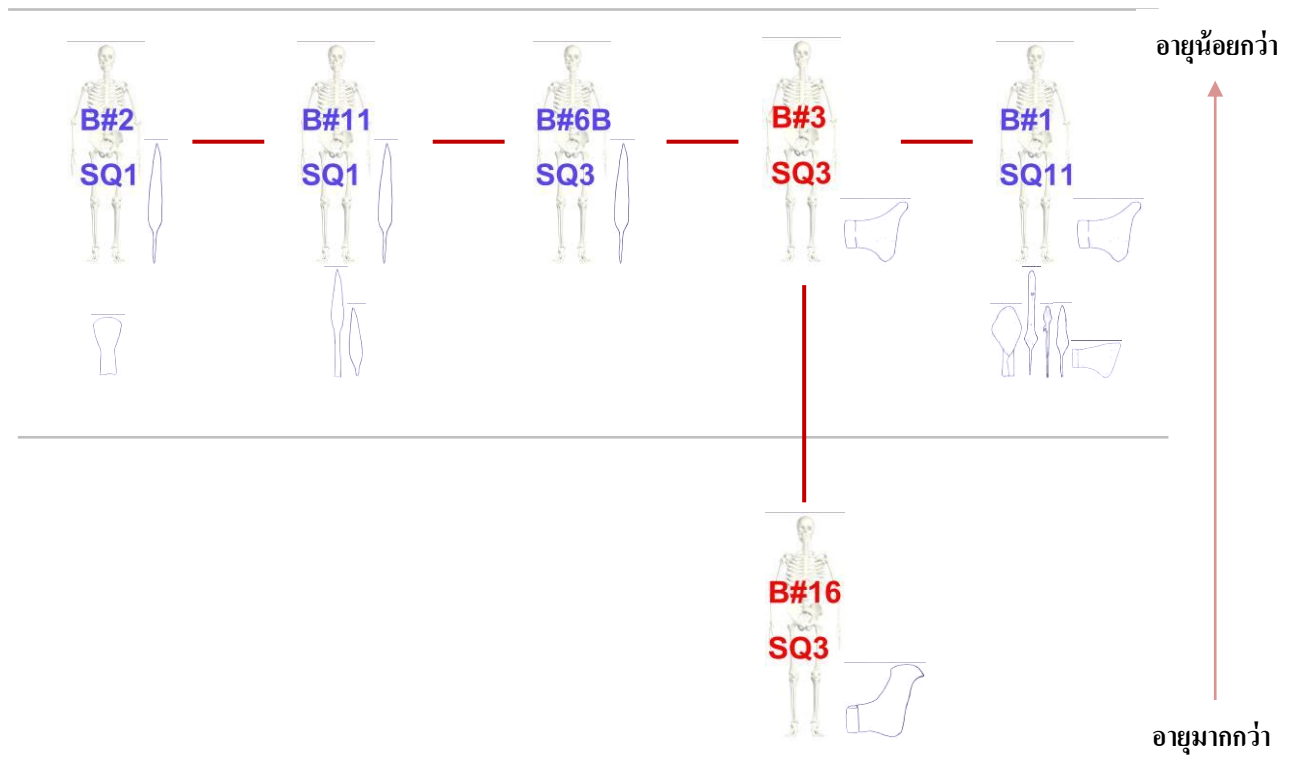
- หลุมฝังศพหมายเลข 3 และ 6B ของหลุมขุดค้นที่ 3 อยู่ในระดับและชั้นดินเดียวกัน เพราะฉะนั้นหลุมฝังศพทั้ง 2 หลุม น่าจะมีอายุใกล้เคียงกัน

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 7, เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 1 และเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2 จึงควรอยู่ในสมัยเดียวกัน

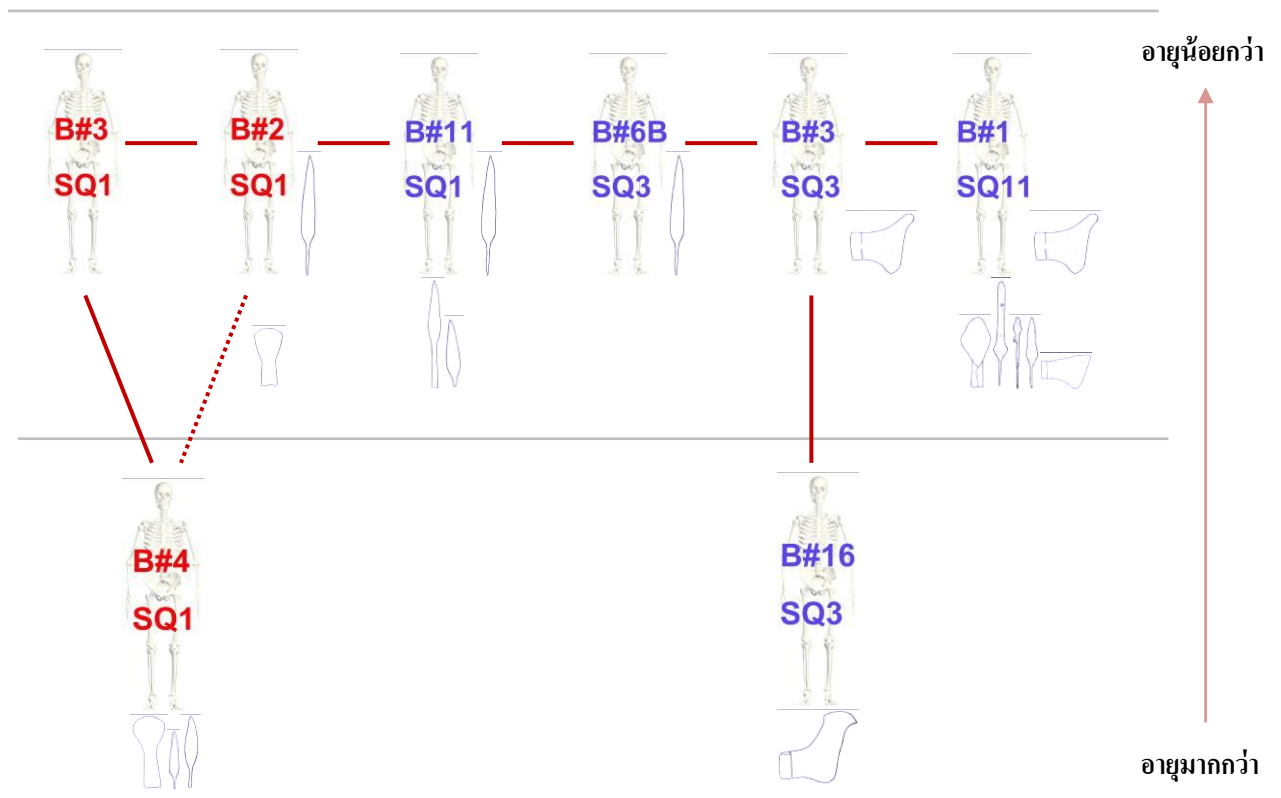
- หลุมฝังศพหมายเลข 16 หลุมขุดค้นที่ 3 ฝังอยู่ในระดับชั้นดินที่ลึกกว่า หลุมฝังศพหมายเลข 3 โดยตรง ซึ่งให้เห็นว่าหลุมฝังศพหมายเลข 16 ฝังก่อนหรือมีอายุมากกว่าหลุมฝังศพหมายเลข 3

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีร่องเข้าด้ามแบบที่ 3 มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 7, เครื่องมือเหล็กมีร่องเข้าด้ามแบบที่ 1 และเครื่องมือเหล็กมีร่องเข้าด้ามแบบที่ 2

- ในหลุมชุดคันที่ 1 หลุมฝังศพหมายเลข 2 ฝังอยู่ในระดับเดียวกับหรืออยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับหลุมฝังศพหมายเลข 3 และหลุมฝังศพหมายเลข 3 นี้ ฝังอยู่ในระดับเหนือหลุมฝังศพหมายเลข 4 โดยตรง เพราะฉะนั้นหลุมฝังศพหมายเลข 4 มีอายุมากกว่าหลุมฝังศพหมายเลข 2 และหลุมฝังศพหมายเลข 3

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 3, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 2 และเครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 3 มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 7, เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 1 และเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2

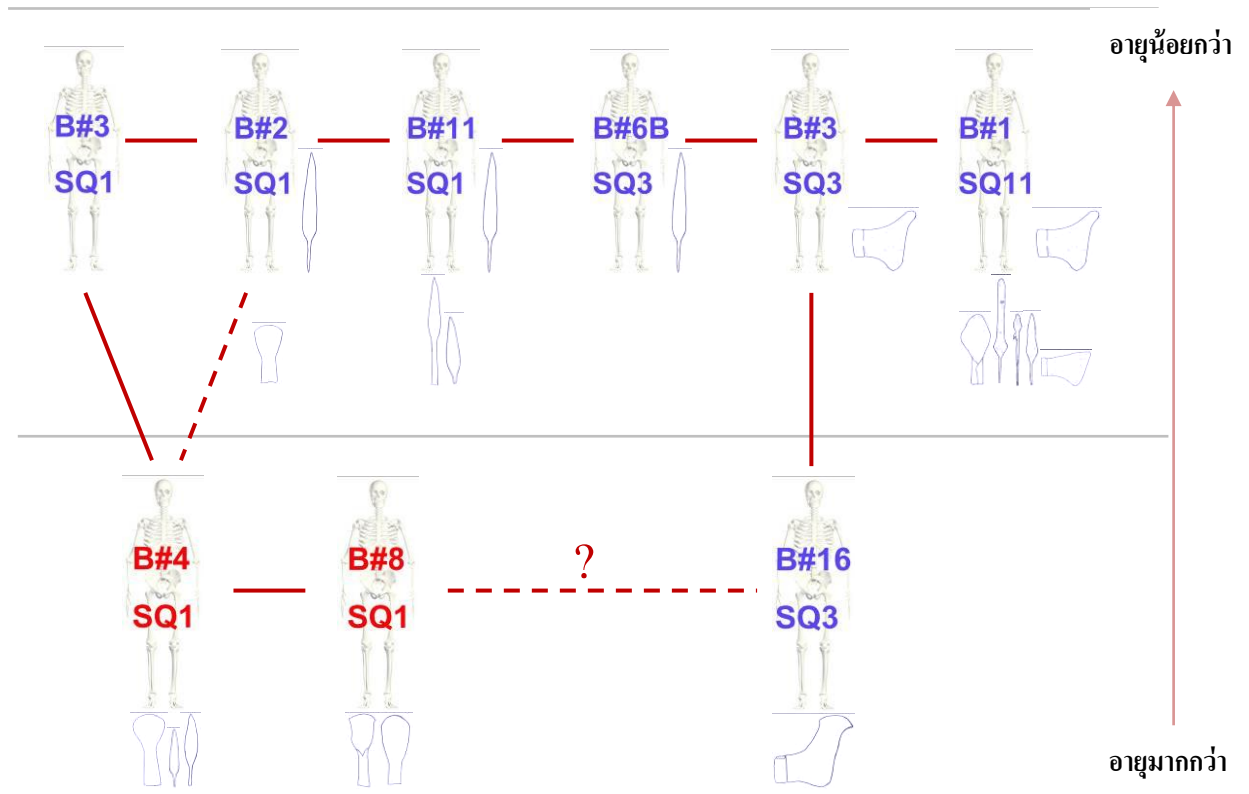

- ในหลุมขุดค้นที่ 1 หลุมฝังศพหมายเลข 8 อยู่ในระดับและชั้นดินเดียวกับหลุมฝังศพหมายเลข 4 เพราะฉะนั้นหลุมฝังศพทั้งสองน่าจะมียุคใกล้เคียงกัน

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 1 และเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 2 อยู่ในยุคสมัยเดียวกับ เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 3, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 2 และเครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 3

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 2, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 3, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 2 และเครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 3 มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับเครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 4, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 5, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 6, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 7, เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 1 และเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 2

- ดังนั้น เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 1, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 2, เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 3, เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 2 และเครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 3 น่าจะมีอายุใกล้เคียงกับเครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 3

จากการศึกษาข้างต้น ทำให้สามารถจัดเรียงสมัยย่อยของวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวได้ดังนี้

สมัยที่ 1 (3,500-3,000 ปีมาแล้ว) ยังไม่มีการใช้เครื่องมือเหล็ก

สมัยที่ 2 (2,800-1,500 ปีมาแล้ว) มีการใช้เครื่องมือเหล็กแล้ว

- สมัยที่ 2/1
- ใช้เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 1, 2 และ 3
  - ใช้เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 2 และ 3
  - ใช้เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 3

- สมัยที่ 2/2
- ใช้เครื่องมือเหล็กมีบ้องแบบที่ 4, 5 และ 6
  - ใช้เครื่องมือเหล็กมีก้นแบบที่ 1, 4, 5, 6 และ 7
  - ใช้เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้ามแบบที่ 1 และ 2

ตารางที่ 3 แสดงสมัยย่อยที่ได้จากการศึกษารูปร่างของเครื่องมือเหล็กจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว

สมัยที่	อายุ (ปีมาแล้ว)	สมัยย่อยที่	รูปร่างเครื่องมือเหล็ก		
			เครื่องมือเหล็กมีบ้อง	เครื่องมือเหล็กมีก้น	เครื่องมือเหล็กมีช่องเข้าด้าม
1	3,500 - 3,000		ยังไม่มีการใช้เครื่องมือเหล็ก		
2	2,800 - 1,500	2/1	แบบที่ 1, 2, 3 	แบบที่ 2, 3 	แบบที่ 3
		2/2	แบบที่ 4, 5, 6 	แบบที่ 1, 4, 5, 6, 7 	แบบที่ 1, 2

ส่งท้าย

การศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ (สมัยที่ 2) ของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวในครั้งนี้ เป็นเพียงการทดลองศึกษาเบื้องต้น โดยใช้คุณลักษณะประการเดียว (คุณลักษณะด้านรูปร่าง) ของวัตถุทางวัฒนธรรมประเภทเดียว (เครื่องมือเหล็ก) ดังนั้นหากจะให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น จำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการเพิ่มจำนวนตัวอย่างและเพิ่มคุณลักษณะอื่นๆของเครื่องมือเหล็ก มาใช้ประกอบการศึกษา

เช่น คุณลักษณะด้านเทคโนโลยีหรือองค์ประกอบภายใน รวมทั้งควรจะต้องศึกษาร่วมกับหลักฐานประเภทอื่นๆ เช่น รูปแบบการฝังศพ ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ ชั้นทับถมทางโบราณคดี และการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ การศึกษาในลักษณะนี้ยังคงต้องคำนึงถึงเงื่อนไขอีกหลายประการ เช่น เครื่องมือเหล็กบางรูปทรงอาจถูกใช้อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือเครื่องมือเหล็กบางรูปทรงอาจอยู่ในสมัยย่อยเดียวกัน แต่ไม่ได้ใช้เป็นวัตถุอุทิศให้กับผู้ตาย อีกทั้งการใช้เครื่องมือเหล็กเป็นวัสดุในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการจัดแบ่งสมัยย่อยนั้น สามารถทำได้เพียงในสมัยที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนรู้จักการใช้เครื่องมือเหล็กแล้ว ไม่สามารถจัดสมัยย่อยในสมัยที่ 1 ได้อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษาคั้งนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเชิงลึกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ เปรมใจ. (2545). “การจัดประเภทภาชนะดินเผาที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กิตติพงษ์ ถาวรวงศ์. (2548). “การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของส่วนบ้องสำริดของใบหอกที่ทำจากโลหะ 2 ชนิด (Bimetallic spearpoint) ที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อ.พัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” รายงานสารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จตุพร มะโน. (2545). “การศึกษารูปแบบเครื่องประดับที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุฑารัตน์ วงศ์แสงทิพย์. (2548). “การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของเครื่องประดับสำริด พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชนาธิป ไชยนาทิจ. (2544). “การศึกษาเศษภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐชา ชื่นวัฒนา. (2549). “กระดิ่งและกระพวนสำริดยุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐพร วศินยนต์. (2548). “การศึกษาเปรียบเทียบกระดูกสัตว์ที่พบในหลุมฝังศพของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทนงศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล. (2545). “การศึกษาความผิดปกติของกระดูกมนุษย์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

_____. (2552). “การศึกษาโครงกระดูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- บัณฑิต สมประสงค์ และคณะ. (2546). “การศึกษาเครื่องประดับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน.” ใน ข้อมูลใหม่สำหรับการศึกษาเรื่องสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในภาคกลางประเทศไทย, 55-56. สุรพล นาคะพินธุ และ ศุสดี รอดเจริญ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุศรา เขมาภิรัช. (2548). “การศึกษารูปแบบเครื่องประดับที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ประจำปี พ.ศ.2545 - พ.ศ.2547.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นริดา ตันติเสรี. (2546). “การวิเคราะห์เปลือกหอยที่พบในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บริสุทธิ บริพนธ์. (2549). “อายุของสัตว์: ศึกษาจากรอยลึกของฟันสัตว์จากการขุดค้นปี พ.ศ.2549 ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุรินทร์ ขวลิตาภา. (2544). “การวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประภาพรธรรม ชื่นแขก. (2546). “การศึกษาประเพณีการฝังศพที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรีฉัตร แสงศิริกุลชัย. (2546). “การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเครื่องมือเหล็กที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านดงน้ำบ่อจังหวัดสระบุรีกับแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัญญา จารุศิริ และคณะ. (2545). ธรณีวิทยากายภาพ. กรุงเทพฯ : บริษัท พลัสเลส จำกัด.
- ศุสดี รอดเจริญ. (2548). “การศึกษาแก้วสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายที่พบในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พันธุ์ทิพย์ ธีระเนตร. (2544). “การศึกษาโบราณวัตถุที่ทำจากกระดูกสัตว์และเปลือกหอย ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภาวิณี รัตนเสรีสุข. (2545). “การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีและโครงสร้างภายในของดาบเหล็กรูปทรงโค้ง จากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ต.ห้วยขุนราม อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กั๊ว เวณุนันท์. (2548). “การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของวัตถุทองแดงจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วรพจน์ หิรัณยวุฒิกุล. (2546). “การศึกษารูปแบบความเชื่อของเครื่องประดับที่ทำจากกระดองเต่าที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศศิธร โดวินัส. (2548). “การศึกษาเปรียบเทียบการฝังศพทารกในภาชนะดินเผาที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาวกับแหล่งโบราณคดีเนินอุโลก.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สารัท ชลอสันติสกุล. (2546). “การวิเคราะห์กระดูกสัตว์จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิทธิศักดิ์ ปิ่นแก้ว. (2544). “การจัดรูปแบบเครื่องมือเหล็ก แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรพล นาดะพินธุ. (2545, เมษายน-มิถุนายน). “ความรู้เบื้องต้นจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว จังหวัดลพบุรี.” เมืองโบราณ 28(2), 139-142.
- _____. (2546ก, ตุลาคม-ธันวาคม). “ความคืบหน้าของการศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว.” เมืองโบราณ 29(4), 122-124.
- _____. (2546ข, มกราคม). “ชุมชนดึกดำบรรพ์คน 3 พันปี : แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” ศิลปวัฒนธรรม 24(3), 142-149.
- _____. (2547). “ข้อมูลใหม่เรื่องประเพณีการปลงศพของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายที่แหล่งโบราณคดี บ้านโป่งมะนาวตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” ใน ดำรงวิชาการ: รวมบทความทางวิชาการคณะโบราณคดีปี 2547, 80-96. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2548). แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี. ลพบุรี: คณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี.
- _____. (2550) รากเหง้าบรรพชนคนไทย: พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรเดช ก้อนทอง. (2545). “การศึกษาเปรียบเทียบเครื่องมือเหล็กสมัยก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- หฤทัย อรุณสวัสดิ์ฤกษ์. (2548). “การวิเคราะห์ภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี โดยวิธีสีลาวรรณา.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุบลรัตน์ มากไมตรี. (2548). “การวิเคราะห์โครงสร้างผลิตภัณฑ์ของใบหอกเหล็กจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Harris, Edward C. (1979). “The laws of archaeological stratigraphy” World Archaeology. 27(1).